

Luminița BANU, Florian BANU

CONSILIERII SOVIETICI ȘI ACTIVITATEA ORGANELOR REPRESIVE ALE REGIMULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA (1944-1964)

The Soviet counsellors and the activity of the Romanian political police between 1944-1964

Abstract: In this paper, we have tried to provide a plausible explanation, in our paper, of the decision to call for Soviet support in the secret services area and, in doing so, we are supported by data from archive documents and diaries. Studying various sources of information, we came to the conclusion that the main concern, which stood at the bottom of these, was a political task: the need to improve the activity of the Securitate and to build a redoubtable weapon for the aims of the Communist Party. In other words, we believe that the reasons for the incoming of the Soviet counsellors in Romania answer to a real necessity and they were welcomed as long as they were indispensable. After the consolidation of the regime, especially after 1958, the Romanian leaders initiated a slow process to dismiss this kind of Soviet advisers.

Keywords: People's Republic of Romania, Soviet counsellors, Securitate, communisation, special services.

*

Problema prezenței consilierilor sovietici în România, și în special în cadrul Securității, a reprezentat, din varii motive, un punct de interes pentru majoritatea cercetătorilor care au investigat istoria comunismului românesc. Venirea consilierilor, activitatea acestora și plecarea lor din România s-au constituit, în funcție de orientarea celui care trata subiectul, fie într-o dovadă a slugărniceii liderilor comuniști, fie, dimpotrivă, într-un argument irefutabil al patriotismului și curajului acestora, din moment ce au renunțat la serviciile acestor sovietici.

Ca urmare a acestui interes evident, spectrul lucrărilor ce abordează subiectul este foarte larg, mergând de la lucrări memorialistice¹, până la cele

¹ Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorii*, prefață de gral. lt. ing. Ov. Diaconescu, București, 1994, pp. 213-229; Grigore Răduică, *Un ajutor neprețuit cum se cuvine*, în „Magazin istoric”, nr. 11/1998, pp. 43-44; Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, 1995, pp. 94-95, 128-129, 260-261; *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada 1999 – ianuarie 2001, prefață de Dan Zamfirescu, [București], 2001, *passim*.

științifice². În mod firesc, atât valoarea mărturiilor unor contemporani ai prezenței consilierilor sovietici în România, cât și a analizelor de factură științifică este diferită. În opinia noastră, rămâne de referință, prin bogăția informațiilor și maniera de abordare, subcapitolul intitulat *Consilierii sovietici*, inserat de Cristian Troncotă în solida sa istorie a serviciilor secrete românești³. Imaginea oferită de acesta poate fi completată, prin analogie, cu date referitoare la prezența consilierilor sovietici în armata română, extrase din studiile semnate de Ioan Scurtu⁴, Alesandru Duțu⁵ și Jipa Rotaru⁶, sau prin prețioasele informații referitoare la cadrul mai larg al lagărului socialist, provenite din arhivele ex-sovietice de către T. V. Volokitina⁷, Albina F. Noskova⁸ sau Galina P. Murașko⁹, tustrele cercetătoare din Rusia. Dintre abordările mai noi, menționăm capitolul *Rolul consilierilor sovietici în comunizarea României, din Raportul Tismăneanu*¹⁰.

Nu putem încheia scurtul nostru excurs privitor la istoriografia problemei fără a oferi și un anti-exemplu de abordare. Ne referim la comunicarea prezentată de Virgiliu Toma la simpozionul de la Memorialul Sighet din 13-15 iulie 2001 și publicată ulterior în volum¹¹. Autorul citat, îmbinând experiența proprie cu informațiile publicate de Cristian Troncotă, oferă o mostră de discurs virulent anticomunist, cu afirmații tendențioase, hilare¹² sau de-a dreptul fanteziste¹³.

² Deosebit de valoroasă pentru elucidarea unor aspecte ale prezenței consilierilor sovietici în România este lucrarea realizată în cadrul Arhivelor Naționale ale României și coordonată de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, *România. Retragerea trupelor sovietice. 1958*, București, 1996; vezi și Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, București, 1998, pp. 40-43.

³ Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești de la Cuza la Ceaușescu*, București, 1999, pp. 344-350; vezi și idem, *Istoria Securității regimului comunist din România. Vol. I. 1948-1964*, București, 2003, pp. 64-75.

⁴ Ioan Scurtu, *Consilierii sovietici din România*, în „Magazin istoric”, nr. 5/1998, pp. 12-15; datele din acest articol au fost preluate copios de alți autori, fără a mai fi citată sursa sau, în cel mai bun caz, după identificarea surselor primare folosite de Ioan Scurtu, fiind dată trimitere la acestea. Situația este identică și cu preambulul la articolul Albinei F. Noskova, semnat de Florentina Dolghin – „Magazin istoric”, nr. 4/1998, pp. 33-34.

⁵ Alesandru Duțu, *1948. Armata română sub „lupa” consilierilor militari sovietici*, în „Document – buletinul Arhivelor Militare Române”, an VI, nr. 2-3 (24-25), 2004, pp. 50-54.

⁶ Jipa Rotaru, *Locul și rolul consilierilor sovietici în comunizarea armatei române*, în Horia Dumitrescu (coord.), *Omagiu istoricului Florin Constantiniu*, Focșani, pp. 618-630.

⁷ T. V. Volokitina, „*Cadrelor hotărâsc totul*”, în „Magazin istoric”, nr. 10/2004, pp. 25-29.

⁸ Albina F. Noskova, *Consilierii sovietici: între cerere și ofertă*, în „Magazin istoric”, nr. 4, pp. 33-37, nr. 5, pp. 8-11, nr. 6/1998, pp. 30-32.

⁹ Galina P. Murașko, *Represiunile politice în țările Europei de Est la sfârșitul anilor '40: conducerea sovietică și nomenclatura națională de partid și de stat*, în Romulus Rusan (ed.) „*Analele Sighet 6. Anul 1948 – instituționalizarea comunismului*”, București, 1998, pp. 339-349.

¹⁰ Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport Final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, București, 2007, pp. 155-166.

¹¹ Virgiliu Toma, *Consilierii sovietici în România Un caz revelator de la Ministerul de Interne, 1962*, în „*Analele Sighet 9. Anii 1961-1972: țările Europei de Est, între speranțele reformei și realitatea stăgnării*”, București, 2001, pp. 334-343.

¹² Potrivit autorului citat, „în 1949 a venit de la Moscova directiva dată de Institutul «Feliks Djerzinski» de a se înființa în România un club polisportiv care să poarte numele «Dinamo», care era format din literele «DI» (*direkția* – direcție), «NA» (*nabliudeniia* – supraveghere) și «MO» (*molodej* – tineret). De

Parcurgând istoriografia problemei, am sesizat o confuzie frecventă între susținerea oferită de diverși factori de putere de origine sovietică (membri ai Comisiei Aliate de Control, diplomați acreditați la București, agenți sovietici infiltrați în diverse instituții – mai ales în serviciile secrete și armată) și consilierii propriu-ziși trimiși de Moscova în România. Pornind, probabil, de la scopul comun al acestora – transformarea României într-un stat vasal organizat din punct de vedere politic, economic și social după modelul sovietic – foarte mulți autori vorbesc de consilierii sovietici prezenți la București încă din anul 1944¹⁴.

Suntem de acord că, într-o primă etapă, între 23 august 1944 și 6 martie 1945, în care controlul P.C.R. asupra aparatului de stat era cvasi-inexistent, rolul predominant în procesul de sprijinire a comuniștilor români l-au jucat unitățile Armatei Roșii staționate în România¹⁵ și Comisia Aliată (Sovietică) de Control¹⁶, dar aceasta nu înseamnă că persoanele cu funcții de decizie din aceste structuri sau din partidul comunist erau niște consilieri, în sensul în care este utilizat acest termen pentru perioada 1948-1962, ci, cel mult, agenți ai U.R.S.S..

altfel, energicele echipe Dinamo au proliferat în toate țările satelite U.R.S.S. Probabil că tot niște consilieri au pus în circulație la noi, prin obediența funcționarilor români, moneda divizionară de trei lei, care nu a existat decât în U.R.S.S. și în Mongolia sovietică” – Virgiliu Toma, *loc. cit.*, p. 338.

¹³ Virgiliu Toma, fără a indica vreo sursă, susține: „Consilierii au fost înregistrați în Securitate cu grade de ofițeri superiori în cadrul corpului de ofițeri. La fel s-a procedat și în armată. După câțiva ani s-a nuanțat uniforma, unii purtând uniforme și grade în ierarhia română, alții, mai puțini, uniforme și grade în ierarhia K.G.B., pe lângă cei în ținută civilă”. De asemenea, „consilierilor sovietici li s-au oferit locuințe în zonele în care au fost repartizați și vile în toate localitățile din țară (subl. ns.)”. În opinia autorului citat, „în situații grave, consilierii raportau de urgență direct lui Stalin, care lua decizia definitivă și irevocabilă” – *ibidem*, pp. 336-337.

¹⁴ Dennis Deletant oferă, citând pe Oleg Gordievski și Christian Andrew, chiar numele consilierului șef în perioada 1944-1947: Dmitri G. Fedicikin – Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 40; În ce ne privește, ne exprimăm unele rezerve față de afirmațiile celor doi autori: „Ca și Serov, care a condus operațiunile NKGB/MGB în Polonia și în Germania de Est, Dmitri Gheorghievci Fedicikin, șeful consilierilor sovietici din România între 1944 și 1947 avea o bogată experiență în Balcani în anii '30, și se comporta la București asemenea unui vice-rege, prin frecvențele indicații și instrucțiuni cu care îl bombardă pe Gheorghiu-Dej” – Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, 1994, p. 252.

¹⁵ Conform unui raport al S.S.I. din 29 septembrie 1944, sprijinul sovietic acordat comuniștilor români nu era deloc de neglijat: „După informații demne de toată încrederea, la Partidul Comunist s-au prezentat doi membri ai N.K.V.D.-ului, care poartă haine civile și care au cerut ca partidul să țină legătura cu ei căci prin ei vor avea tot sprijinul. Partidul comunist din Brașov a primit de la Comandamentul Sovietic cinci motociclete cu ataș pentru ca să meargă în Secuime în urma armatelor eliberatoare și să desfășoare propagandă comunistă. Acești propagandiști au fost înzestrați cu legitimații speciale” – A.S.R.I., fond Documentar București, dosar nr. 4034, f. 5.

¹⁶ În 31 octombrie 1944, Ministerul de Război comunica Oficiului Centralizării Informațiilor, care funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, următoarele: „Din informațiile obținute, precum și din constatările făcute rezultă ca un fapt indiscutabil că delegația din România a Secțiunii Politice a Sovietelor este în strâns și permanent contact cu Partidul Comunist și că între acestea există o colaborare permanentă. Declarațiile repetate că Moscova nu se amestecă în politica internă a României sunt numai o mascare a adevărului deoarece se practică o muncă hotărâtă și sistematică pentru aducerea la putere a Partidului Comunist. Sovietele sprijină, în unele cazuri chiar fățiș, această acțiune” – *ibidem*, f. 132.

După 6 martie 1945, sprijinul sovietic pentru P.C.R. a continuat să se manifeste, inclusiv prin oferirea unor „sfaturi” asupra tacticii de urmat în lupta de eliminare completă a opoziției¹⁷. Acestea erau furnizate fie direct de conducerea superioară a P.C.U.S. (nu de puține ori, chiar de Stalin), fie de reprezentanții oficiali ai U.R.S.S. la București.

În opinia noastră, construirea de către U.R.S.S. a unui sistem bine articulat de supraveghere a „sateliților”¹⁸ a fost precipitat de atitudinea de emancipare a Iugoslaviei¹⁹. Primii pași au fost făcuți în vara anului 1948, când, între 20-28 iunie, a avut loc la București ședința Kominformului, organism recent creat de Moscova pentru a-i facilita controlul asupra noilor „democrații populare”. Cu această ocazie, Iugoslavia, care manifestase tendințe de ieșire de sub tutela sovietică, a fost exclusă din Kominform și tot atunci a fost adoptată rezoluția „Cu privire la situația din Partidul Comunist al Iugoslaviei”. Prin aceasta, Tito era acuzat că promovează o orientare naționalistă care nu poate să ducă decât „la degenerarea Iugoslaviei într-o obișnuită republică burgheză, la pierderea independenței Iugoslaviei și la transformarea ei într-o colonie a țărilor imperialiste”²⁰.

În perioada imediat următoare, depistarea agenților titoiști s-a transformat într-o metodă evidentă de înlăturare din viața politică a oamenilor politici inacceptabili pentru Moscova, din pricina opiniilor naționaliste, de lichidare a divergențelor de opinii în rândurile comuniste și de transformare a partidelor comuniste într-un „monolit” cu platformă bolșevică. Se știe că, după sentința în

¹⁷ De exemplu, după declanșarea „grevei regale”, în august 1945, reprezentanții guvernului Groza, aflați la Moscova la începutul lunii septembrie, au solicitat efectuarea de presiuni din partea U.R.S.S. pentru determinarea regelui să-și modifice atitudinea față de guvern. A.I. Vâșinski, adjunct al ministrului Afacerilor Externe, le-a spus comuniștilor români următoarele: „Situația s-a schimbat; s-au schimbat și împrejurările, și în legătură cu sfârșitul războiului și cu trecerea la situația de pace; în țară s-a instituit o nouă stare de spirit. Desigur, pentru soluționarea unor asemenea conflicte trebuie să se aplice metode noi. Eu consider că alegerile viitoare se vor dovedi a fi potrivite pentru rezolvarea problemei” – *apud* Tatiana A. Pokivailova, *Tratatul româno-sovietic (februarie 1948) și reacția Kremlinului la abdicarea regelui Mihai I*, în Romulus Rusan (ed.) „Analele Sighet 6. Anul 1948 – instituționalizarea comunismului”, p. 153; evoluția ulterioară a evenimentelor a dovedit că partea română s-a conformat întru-totul „consilierii” oferite de Vâșinski.

¹⁸ Nu doar țările din Europa intrate în orbita Moscovei după cel de-al doilea război mondial au „beneficiat” de prezența consilierilor sovietici. În China, prezența sovietică, vizibilă încă din perioada războiului civil, a devenit consistentă după înfrângerea lui Cian Kai Și și proclamarea republicii populare. Așa cum observa David Rousset, referindu-se la primii ani de existență ai R.P. Chineze, „Beijingul nici măcar nu are – chiar dacă ar vrea – libertatea de a alege, căci rușii sunt deja prezenți, aflându-se în fruntea întregii industrii de stat existente. Ei nu sunt doar inspiratorii planului economic, dar îl și controlează la toate nivelurile. În anul 1953 nu exista nici o instalație, organizație, comunicație terestră, maritimă sau aeriană care să nu aibă un «consilier» rus. Și, conform surselor chinezești, la fel era în toate ministerele și administrațiile” – *apud* Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 78.

¹⁹ În mod ironic, primul semn vizibil al rupturii dintre U.R.S.S. și Iugoslavia a fost reprezentat de retragerea... consilierilor sovietici militari și economici din Iugoslavia, petrecută în martie 1948. Retragerea acestora de aici a dat startul unei adevărate ofensive pentru consolidarea sistemului în celelalte state de „democrație populară” – *ibidem*, p. 80.

²⁰ *Rezoluția Biroului Informativ asupra situației din Partidul comunist din Iugoslavia*, București, 1948, pp. 29-30.

procesul lui L. Rajk²¹ (24 septembrie 1949), a început în toate țările o campanie de demascare „a legăturilor lui Rajk cu partidele comuniste din străinătate”. Această campanie a oferit și pretextul pentru a impune prezența consilierilor sovietici, aceștia urmând a fi solicitați chiar de către liderii partidelor comuniste din țările vasale²².

Consilierii sovietici, în sensul acceptat de noi al acestui termen, au început să activeze în structurile militare și de securitate din România, după datele de care dispunem, din a doua jumătate a anului 1948. Afirmația noastră pleacă de la faptul că în 8 iulie 1948 a avut loc, la Marele Stat Major, o ședință la care au participat generalul locotenent K.S. Kolganov și generalii români N. Pârvulescu și R.I. Ruscescu. Cu acest prilej s-au stabilit, în linii generale, condițiile de salarizare a consilierilor militari sovietici ce urmau a veni în România. Baza discuțiilor a reprezentat-o acordul deja existent între Guvernul R.P.R. și Guvernul Republicilor Socialiste Sovietice pentru detașarea specialiștilor sovietici în Republica Populară Română. Salarizarea stabilită era următoarea: 70.000–80.000 lei pentru consilierul superior/locțiitorul general, restul consilierilor superiori primeau 60.000–70.000 lei, consilierii simpli – 45.000–50.000 lei, iar pentru Cabinetul generalului Kolganov era alocată suma de 1.850.000–2.000.000 lei. La acest cabinet lucrau un prim-adjutant (30.000 lei), un adjutant (20.000 lei), un secretar-translator (25.000 lei) și o dactilografă (20.000 lei). După schema salarizării, era avută în vedere sosirea în România a 35 de consilieri. La data ședinței, probabil că nu erau sosiți în România decât ofițerii și dactilografa de la cabinetul generalului Kolganov, care sunt menționați nominal²³. Pentru restul consilierilor, partea română a făcut demersurile necesare în perioada imediat următoare²⁴.

²¹ Pentru o reconstituire a contextului în care ministrul Afacerilor Externe al Ungariei, László Rajk, a fost arestat și anchetat, precum și pentru rolul generalului sovietic Fedor Bielkin în instrumentarea procesului, vezi Christian Duplan, Vincent Giret, *Viața în roșu. Varșovia, Praga, Budapesta, București. 1944-1968. Pionierii*, vol. I, București, pp. 100-144.

²² Evident că necesitatea păstrării unei „linii neabătute” în politica guvernelor comuniste reclama și prezența unor consilieri civili în structurile economice ale tinerelor „democrații populare”. Aceștia erau „solicitați” după același mecanism și, probabil, îndeplineau, pe lângă misiunile oficiale, și misiuni de natură informativă. În privința mecanismului „cererii și ofertei”, semnificativ este cazul Ungariei. După arestarea lui Rajk, la 30 mai, Mátyás Rákosi, secretarul general al partidului comunist, i-a adresat o scrisoare ambasadorului sovietic la Budapesta, rugându-l să acționeze în așa fel încât să fie trimiși în Ungaria 14 consilieri pe probleme de securitate, întrucât „organele ungare nu au nici o posibilitate în afara experienței lor proprii, de a-și instrui colaboratorii”. Stalin a aprobat cererea și în toamna anului 1949 au plecat la Budapesta 15 consilieri pentru a sprijini organele locale de securitate și grăniceri – *apud* Albina F. Noskova, *op. cit.*, în „Magazin istoric”, nr. 4, p. 37.

²³ Ioan Scurtu (coord.), *România. Retragerea trupelor sovietice. 1958*, pp. 201-204.

²⁴ Pentru identificarea mecanismelor prin care se făcea solicitarea de consilieri sovietici în domenii civile de activitate, este elocventă o notă din 22 martie 1950 în care se relatează modul în care au fost solicitați Uniunii Sovietice specialiștii necesari pentru construirea Teatrului Național din București și pentru construirea studiourilor de cinematografie. Potrivit acestei note, intervențiile s-au făcut „începând din anul 1948”. Apoi Ministerul Afacerilor Externe a înaintat ambasadei sovietice de la București trei note, la 19 ianuarie, 31 ianuarie și 5 martie 1949. Problema a fost reluată, pe aceeași cale, la începutul lunii august 1949. La 18 august 1949 M.A.E. a primit de la ambasada română de la Moscova adresa nr. 345, prin care ministrul Afacerilor Externe al U.R.S.S. informa că guvernul sovietic a luat decizia de a trimite în R.P.R. trei ingineri pentru construirea Teatrului Național, precum și specialiști pentru construirea studiourilor cinematografice. Primii trei specialiști au sosit în România la

Mai precis, în ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 29 iulie 1948 a fost formulată o cerere către Uniunea Sovietică pentru trimiterea în România a unor consilieri militari care „să sprijine activitatea de reformare a armatei române”. Condițiile de salarizare a acestor specialiști sovietici au continuat să rămână în discuție și au căpătat o formă concretă în urma unui schimb de scrisori între ministrul de finanțe al R.P.R. și reprezentantul comercial al U.R.S.S. în România, schimb ce a avut loc la 12 noiembrie 1948. Ca urmare, sosirea consilierilor militari devenea iminentă, rămânând doar de stabilit exact domeniile în care aceștia urmau să acționeze.

În perioada 18 noiembrie – 16 decembrie 1948, generalul sovietic Konstantin S. Kolganov, care deținea postul de consilier militar principal, a purtat discuții cu subșeful Marelui Stat Major, generalul Iacob Teclu, cu șeful Direcției Superioare a Cadrelor Armatei, cu șeful Marelui Stat Major, generalul Constantin Gh. Popescu, cu șeful Serviciului de Informații al Armatei, lt. col. Gh. Evulescu, precum și cu generalul Mihail Lascăr, adjunctul ministrului Apărării Naționale.

Pe parcursul acestor discuții, generalul sovietic a făcut o serie de aprecieri pe marginea situației armatei române și a formulat propuneri concrete cu privire la pregătirea generalilor și a ofițerilor de stat major, a cerut o stabilire precisă a atribuțiilor Secției a II-a din M.St.M., a oferit sugestii de organizare a învățământului militar și de asigurare a aprovizionării armatei²⁵. Peste numai o jumătate de an, armata română dispunea de serviciile a 41 de consilieri sovietici aflați la Marele Stat Major, Spatele Armatei, Artileria antiaeriană, Comandamentul Aeronauticii, Comandamentul Marinei, Corpul de Tancuri, Comandamentul Geniului, Comandamentul Transmisiunilor, Comandamentul Chimic, Direcția Cadre, Armata I, Regiunile I, II și III militare, precum și la Corpurile I și II²⁶.

În perioada imediat următoare nu doar armata sau aparatul de represiune au fost supuse influenței sovietice prin intermediul consilierilor, ci, practic, întreaga societate românească a fost reconfigurată după unicul model valabil la acea epocă pentru elita politică deținătoare a puterii: modelul sovietic. De exemplu, în ședința Secretariatului C.C. al P.M.R. din 23 martie 1949, în care s-a discutat, printre altele, Codul Muncii, Gheorghiu-Dej propune ca Secretariatul să discute acest cod numai după ce textul acestuia a fost avizat de „un grup de specialiști sovietici”²⁷. Sfatul sovieticilor era căutat și prețuit nu doar în probleme de anvergură, ci și în chestiuni minore. În fapt, nu exista domeniu în care „experiența sovietică” să nu fie

30 ianuarie 1950 – Arhivele Naționale ale României, *România. Viața politică în documente. 1950*, prefață de Alesandru Dușu, București, 2002, p. 106.

²⁵ Alesandru Dușu, *loc. cit.*, *passim*.

²⁶ Jipa Rotaru, *loc. cit.*, p. 625; în urma unei ședințe din 9 ianuarie 1950, Secretariatul C.C. al P.M.R., „apreciind rolul deosebit de important și valoarea sprijinului primit din partea consilierilor militari sovietici”, decida efectuarea unei intervenții pe lângă guvernul sovietic pentru trimiterea a încă 9 consilieri militari – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 4/1950, f. 2.

²⁷ Arhivele Naționale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului politic și ale Secretariatului Comitetului Central al P.M.R.*, vol. II, 1949, studiu introductiv de prof. univ. dr. Ioan Scurtu, București, 2003, p. 209.

hotărâtoare²⁸. Anul 1949 poate fi considerat „o graniță principial importantă”, acum având loc „cristalizarea accelerată a sistemului consilierilor de lungă durată și, în mod deosebit, a ramurii politico-militare”²⁹. De altfel, în toamna anului 1949 la Ministerul Securității Statului al U.R.S.S. s-a constituit o secție specială pentru „acordarea de ajutor organelor de securitate din țările de democrație populară”³⁰.

În ceea ce privește consilierii sovietici pentru serviciile de securitate³¹ din România, la 3 noiembrie 1949, Gh. Gheorghiu Dej îi expedia lui A.A. Gromîko, locțiitor al ministrului de Externe al Uniunii Sovietice, o scrisoare cu următorul conținut: „Studiind materialele legate de procesul bandei Rajk, conducerea partidului nostru a adoptat hotărârea de a trece la analizarea situației unor membri ai partidului cu o activitate neclară și suspectă. Deoarece nu deținem experiențe suficiente în desfășurarea cu succes a unor asemenea anchete, vă rugăm să ne trimiteți unul sau doi specialiști în problemele respective, pentru acordarea de ajutor partidului nostru pentru descoperirea și nimicirea agenților serviciilor de spionaj imperialiste. Din înputernicirea Secretariatului C.C. – Gh. Gheorghiu Dej”³².

²⁸ În ședința Secretariatului C.C. din 26 august 1949 s-a abordat problema comasării pământurilor, prilej cu care consilierul Veretenicov a sugerat să fie „făcută o lege în care, fără să se vorbească de comasare, să se vorbească de schimb între pământuri”. Ba, mai mult, într-o problemă colaterală, tov. Veretenicov „dă sfaturi în rusește cum să se așeze grâul ca să fie mai puțin expus ploii”. Ideea e prinsă din zbor de Ana Pauker, secondată de Nicolae Ceaușescu: **Tov. Ana:** „Să se dea sfaturi agrotehnice prin radio. (...) Instrucțiunile acestea ar trebui repetate”. **Tov. Ceaușescu:** „Și în Comisia de stat și în Minister” – *ibidem*, p. 314; în domeniul cinematografiei activau, în iulie 1952, nu mai puțin de 14 consilieri sovietici care se plâneau că nu dispun de suficiente automobile – Ioan Lăcustă, 1952. *Filmul românesc la raport în Consiliul de Miniștri*, în „Magazin istoric”, nr. 1/1998, p. 48.

²⁹ Albina F. Noskova, *op. cit.*, în „Magazin istoric”, nr. 4, p. 36.

³⁰ Sprijinul sovietic pentru constituirea serviciilor secrete s-a manifestat inclusiv în China. Interesat de remarcat că asigurarea sănătății și securității liderilor de partid comuniști a beneficiat tot de experiența sovietică. În acest sens, medicul personal al lui Mao nota în memoriile sale: „O mare parte din sistemul de măsuri de securitate fusese copiat după modelul sovietic, la puțin timp după preluarea puterii de către comuniști, dar păstra și multe prevederi din măsurile de pază minuțioase luate pentru protejarea împăraților chinezi, în timpul epocii imperiale. (...) La puțin timp după întoarcerea lui Mao de la Moscova, la începutul anilor '50, au fost numiți doi specialiști sovietici în cadrul Biroului Central al Gărzilor, pentru a ajuta la elaborarea unui sistem eficient de inspectare și furnizare a hranei pentru conducătorii din Zhongnanhai” – Dr. Li Zhisui, *Viața particulară a președintelui Mao. Memoriile medicului său personal*, București, [f.a.], vol. 1, pp. 110-111; în cazul liderilor români, arhivele sovietice au păstrat o adresă a lui A.I. Vâșinski către Stalin, datată 24 decembrie 1952, în care se spunea: „din declarația tov. Chișinevschi reiese că, fără ajutorul unui specialist sovietic, va fi greu de pus pe picioare activitatea laboratorului existent de analizare a produselor alimentare”. Partea sovietică a răspuns afirmativ la solicitarea venită de la București – cf. T.V. Volokitina, *loc. cit.*, p. 29.

³¹ Potrivit cercetătoarei Albina F. Noskova, Gheorghiu-Dej ar fi solicitat, neoficial, un consilier pe probleme de securitate încă din primăvara anului 1948 - *ibidem*, p. 35; cu această ocazie, cercetătoarea aduce în atenție și deosebirea dintre „consilierii” prezenți în Comisiile Aliate de Control din Bulgaria, Ungaria și România și consilierii „departamentali”, precum cel solicitat de către Dej în primăvara anului 1948.

³² Deși textul scrisorii este elocvent în ceea ce privește pretextul invocat pentru solicitarea consilierilor, unii cercetători atribuie, în mod inexplicabil, cererea lui Dej „unor acțiuni de mare amploare ale grupurilor de rezistență din munți (revoltele din județele Bihor, Arad și Timiș-Torontal)” – C.N.S.A.S., *Jurnale din rezistența anticomunistă. Vasile Motrescu, Mircea Dobre. 1952-1953*, ediție îngrijită de Liviu Țăranu, Theodor Bărbulescu, cuvânt înainte de Ion Gavrilă-Ogoranu, București, 2006, p. 14; Revoltele pomenite, desfășurate în perioada 24-31 iulie 1949, au fost provocate de prevederile

La Moscova, asemenea cereri se rezolvau, din motive evidente, cu operativitate maximă. Încă la 9 noiembrie, în ședința Biroului Politic al P.C.U.S. (b), era examinată cererea C.C. al Partidului Muncitoresc Român. A fost adoptată hotărârea de a cere Ministerului Securității Statului de a trimite în R.P.R. pe tovarășii Saharovski A.M. și Patrikeev V.S., pentru acordarea de ajutor în munca organelor de securitate³³.

Documentele din arhivele sovietice arată că, începând cu anul 1949, partea sovietică, sprijinindu-se pe asemenea cereri, a creat, nu doar în România, ci practic în fiecare țară din această zonă, o nouă instituție de control, și anume sistemul consilierilor sovietici. Până în anul 1951, acest sistem a penetrat toate sferele vieții politice și economice ale „țărilor de democrație populară”.

Înainte de a discuta activitatea consilierilor sovietici în România, considerăm necesar să facem câteva precizări asupra mecanismului pus la punct pentru venirea sovieticilor în țară. Așa cum observa Cristian Troncotă, „instituția consilierilor sovietici din România nu se poate disocia de politica de cadre”³⁴. Partidul comunist, venit la putere exclusiv prin suportul acordat de sovietici, se confrunta încă din momentul martie 1945 cu o acută lipsă de cadre calificate, mai ales în ceea ce privește încadrarea aparatului informativ-represiv³⁵. Bazinul de recrutare al cadrelor era și el drastic limitat din cauza exigențelor ideologice³⁶. Nerezolvarea problemei cadrelor risca să atragă după sine pierderea puterii politice. Totodată, o simplă creștere numerică nu era suficientă pentru garantarea succesului.

Decretului nr. 406, publicat în 21 iulie 1949, referitor la colectarea cerealelor, și au fost reprimite dur de către forțe ale Miliției și ale Trupelor de Securitate – cf. Florian Banu, *Revolta țăranilor bihoreni din iulie-august 1949 reflectată în documentele Securității*, în „Cetatea Bihariei – revistă de cultură și istorie militară”, seria a II-a, 2004, nr. 2, pp. 27-35.

³³ Galina P. Muraško, *loc. cit.*, pp. 347-348; textul scrisorii lui Dej este reprodus și de Cristian Troncotă într-o traducere aproximativ similară – cf. Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 346; semnificativ este numărul consilierilor trimiși: doi ofițeri! Este contrazisă astfel opinia unor cercetători, conform cărora țările de democrație populară erau împânzite de acești consilieri. De altfel, o notă a Secretariatului Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., din octombrie 1949, indică faptul că în Bulgaria, Ungaria, România și Cehoslovacia lucrau 61 consilieri militari și 9 civili. Dintre aceștia, 29 de consilieri militari se aflau în Bulgaria și toți cei nouă consilieri civili erau în România – Albina F. Noskova, *op. cit.*, în „Magazin istoric”, nr. 4, p. 36.

³⁴ Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 345; vezi și idem, *Politica de cadre în instituția securității regimului comunist din România (1948-1964)*, în „Revista istorică”, serie nouă, tom X, 1999 (I), nr. 3-4 (mai-august), pp. 235-256, (II), nr. 5-6 (septembrie decembrie), pp. 443-458.

³⁵ Prin adresa nr. 590597/28 martie 1945, Secția a II-a (Biroul Contrainformații a M.St.M informa Cabinetul M.A.I. că „după venirea la conducere a actualului guvern, tensiunea între autoritățile din Moldova, în special între Poliție și Armată s-a ameliorat simțitor”, amintind printre motivele acestei „tensiuni” faptul că „o parte din personalul polițienesc din Moldova este cu situația militară în neregulă: dezertori, nesupuși la mobilizare, nesupuși la chemare etc.”. De asemenea, se arăta că „unele organe polițienești depășesc cadrul atribuțiilor normale ce le revin, procedând la arestarea militarilor fără să ceară pentru aceasta intervenția Comendurilor de Piață și refuză să concure cu organele militare la executarea diferitelor razii pentru prinderea dezertorilor și altor infractori militari” - A.N.I.C., fond D.G.P., dosar nr. 11/1945, f. 1.

³⁶ Istoricul Seton-Watson evidențiază faptul că partidele comuniste și-au recrutat cadrele mai ales dintre țăranii săraci și intelighenția, în țările subdezvoltate, și cu precădere dintre muncitori, în țările avansate – Hugh Seton-Watson, *The Pattern of Communist Revolution. A Historical Analysis*, London, 1960, p. 342.

Cu alte cuvinte, partidul se găsea în fața unei dileme: ori renunță definitiv la profesioniști și, pe cale de consecință, intră în impas politico-administrativ, ori face un rabat ideologic în favoarea profesionalismului. Din cauze pragmatice, obiective, aplicând criteriile antifasciste simultan cu principiul coaliției și al compromisului, partidul comunist a optat în perioada 1944-1948 în favoarea profesionalismului³⁷.

Tactica „tovarășilor de drum” nu a fost aplicată doar pe eșichierul politic, ci și în întregul sistem al administrației de stat. Eliminarea forțelor politice de opoziție a condus însă, mai ales după abdicarea regelui Mihai I, la o vizibilă basculare a opțiunilor comuniștilor spre tinerele cadre care își probaseră atașamentul față de partid în perioada de după 1944.

Datorită criteriilor ideologice de selecție, „oamenii puși în funcții de partid, administrative, gospodărești erau, în cea mai mare parte, niște marginalizați ai societății, pe care doar conjunctura îi scosese din anonim și din cursul firesc al existenței lor”³⁸. În ciuda eforturilor, cei mai mulți dintre acești „oameni noi” nu au reușit să se adapteze decât parțial la noile lor roluri³⁹, astfel încât „manifestau nesiguranță în modul de acțiune, pregătiți fiind, din punct de vedere psihologic, mai degrabă pentru rolul de executanți, de a se supune orbește indicațiilor ce li se transmiteau sau concret unui șef”⁴⁰.

În acest context, de suprapunere a procesului de formare a cadrelor cu cel de transformare a societății după modelul sovietic, opțiunea de a face apel la „cadre cu experiență” din Uniunea Sovietică apărea ca fiind una foarte dezirabilă. Așadar, venirea consilierilor a fost o rezultată a dorinței Moscovei de a-și asigura un control cât mai ferm asupra statelor-satelit, combinată cu necesitatea noii elite din țările supuse procesului de comunizare de a-și asigura un număr de cadre cu experiență într-un număr variat de domenii.

Baza normativă a activității consilierilor sovietici în România a fost reprezentată de o hotărâre specială a Consiliului de Miniștri care preciza condițiile de muncă și salarizare ale consilierilor. De asemenea, în 5 februarie 1950 a fost încheiată o convenție între guvernul României și guvernul Uniunii Sovietice în care se stipula:

„Art. 3. Guvernul Republicii Populare Române va plăti specialiștilor sovietici în valută română salariul în sumă egală cu cuantumul salariilor existente sau care vor fi stabilite în viitor pentru specialiștii români din servicii și de calitate corespunzătoare și va asigura celelalte condițiuni incluzând aprovizionarea cu alimente și cu produse industriale, adaosurile la salariile stabilite etc., de care se bucură specialiștii români.

Guvernul Republicii Populare Române va restitui Uniunii Sovietice următoarele cheltuieli în legătură cu specialiștii sovietici trimiși în România: costul călătoriei specialistului și a familiei sale, diurnele, chiria și salariul pe durata

³⁷ T.V. Volokitina, *loc. cit.*, p. 25.

³⁸ *Ibidem*, p. 27.

³⁹ Cf. Florian Banu, *Personalul Securității: origini, pregătire, mentalități, fapte (1948-1958)*, în Constantin Moșincat, Dan Poinar (coord.), „Pietre de hotar”, vol. 6, Oradea, 2006, pp. 138-160.

⁴⁰ T.V. Volokitina, *loc. cit.*, p. 27.

călătoriei la dus și întors, atât pe teritoriul Uniunii Sovietice, cât și pe teritoriul României, transportul bagajelor în greutate maximă de 80 kg de persoană, cheltuieli de deplasare în sumă egală cu cuantumul salariului pe o lună primit în U.R.S.S. înainte de detașare și o compensare pentru concediu, egală cu salariul pe o lună pentru fiecare an de muncă în România, iar specialiștilor sovietici care lucrează în instituțiile școlare din România, egală cu salariul pe două luni pentru fiecare an de muncă. [...]

Art. 5. Guvernul Republicii Populare Române pune la dispoziția specialiștilor sovietici, fără plată, pe timpul muncii lor în România, locuințe cu mobilier, încălzit și iluminat sau plătește suma corespunzătoare chiriei locuințelor cu mobilier, încălzit și iluminat”⁴¹.

Potrivit aceluiași document, guvernul român se angaja să plătească guvernului sovietic pentru fiecare specialist trimis, în raport cu calificarea lui, între 2.000 și 4.000 de ruble lunar, drept „compensare a pierderilor pe care le suportă întreprinderile sau instituțiile sovietice respective în urma trimiterii colaboratorilor lor în străinătate” (art. 4).

Pentru cazarea consilierilor sovietici veniți „pe linie de Securitate” au fost evacuate în 1948-1949 un număr de 25-40 de apartamente din vile situate în vecinătatea parcului Herăstrău. Mobilarea apartamentelor s-a făcut cu mobilier din depozitele M.A.I., provenit din confiscările efectuate asupra averilor unor foști demnitari, precum și din achiziții directe făcute de la particulari sau de la magazinele „Consignația”, banii provenind din fondurile C.I.S.. Potrivit unei „Note-raport”, întocmită în iulie 1968 de Corpul de Consilieri și Inspectori din Consiliul Securității Statului, „majoritatea mobilierului a fost din lemn de nuc, mahon și trandafir și de stiluri renumite, ca florentin, bizantin etc; covoarele erau persoane originale (buhara, tebrize, afgane); vesela din cristal «Rosenthal», «Bavaria» etc.; servicii de masă din porțelan și ceramică, tacâmuri din argint și alpaca; candelabre din fier forjat și cristal de Murano; tablouri, bibelouri și alte asemenea bunuri ce reprezentau valori mari și pentru cumpărarea cărora s-au plătit sume importante de bani din fondurile speciale”⁴². Din același raport reiese că numai în luna decembrie 1952, când dotarea vilelor respective era, în linii mari, finalizată, s-au cheltuit 500.000 lei. Potrivit opiniei lui Ștefan Georgescu, fost șef al Serviciului fonduri speciale, în anii 1949-1952 pentru dotarea apartamentelor atribuite consilierilor se cheltuiseră peste 40.000.000 lei (suma fusese estimată înainte de reforma monetară)⁴³.

După cum se poate lesne observa, statul român nu a precupețit nimic pentru a asigura cele mai bune condiții consilierilor sovietici, prezumând, probabil,

⁴¹ Ioan Scurtu (coord.), *România. Retragerea trupelor sovietice. 1958*, pp. 208-209; această convenție a fost urmată de semnarea unui protocol la 26 septembrie 1950, document prin care prevederile convenției din 5 februarie 1950 erau extinse și asupra specialiștilor sovietici care lucrau în România din perioada anterioară semnării acesteia.

⁴² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12383, vol. 3, f. 2.

⁴³ *Apud* Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 347.

beneficiile obținute de pe urma prezenței acestora în România ca fiind considerabile⁴⁴.

Analizând obiectiv evoluția Securității, trebuie admis că, în anii de început ai instituției, rolul consilierilor a fost semnificativ în realizarea unei familiarizări a cadrelor cu specificul acestui gen de activități, total străine pentru mare parte din tinerii ofițeri de securitate români.

Referindu-se la consilierii sovietici existenți în Securitate, memorialistul Neagu Cosma precizează că aceștia erau ofițeri superiori, specializați în diverse domenii („linii de muncă”): spionaj, contraspionaj, contrasabotaj, rezistență politică, ideologică, grupări armate, acte de teroare, anchete penale etc⁴⁵. Albina F. Noskova scoate și ea în evidență faptul că, de regulă, corpul consilierilor sovietici era format din „vârfuri ale specialiștilor la nivel de ramuri și departamente, din rândul corpului generalilor și ofițerilor superiori ai armatei, Ministerului Securității Statului și Ministerului Afacerilor Interne ale U.R.S.S.”⁴⁶.

Sosiți în România la cererea părții române, consilierii trebuiau să asigure îndeplinirea mai multor categorii de misiuni: testarea liniei de activitate a fiecărei unități de securitate, fixarea sarcinilor și misiunilor operative, definirea metodologiilor de lucru, introducerea tehnicii operative sovietice în activitatea de informații, dirijarea acțiunilor informativ-operative mai importante.

În primul rând, consilierii urmau „să învețe pe comandanții din Securitatea română cum să-și îndeplinească sarcinile pe liniile de muncă menționate, începând cu organizarea compartimentelor până la metodologia folosită”⁴⁷. Aceasta ar fi reprezentat, în viziunea autorului menționat, partea „vizibilă” a activității acestor consilieri, fiind însă dublată de o activitate de supraveghere a cadrelor de conducere din Securitate, multe dintre acestea ele însele „agenți ai N.K.V.D.-ului”.

Această acțiune ar fi justificată de regulile de bază ale spionajului, având în vedere că multe dintre persoanele cu funcții de conducere în Securitate lucraseră înainte de 23 august 1944 pentru U.R.S.S., fuseseră depistate de serviciile speciale „burghezo-moșierești”, arestate și întemnițate. În acest proces exista, evident, posibilitatea ca unii dintre aceștia să fi fost „întorși” de către ofițerii români de contrainformații.

De asemenea, o altă preocupare prioritară a consilierilor s-a dovedit a fi colectarea informațiilor deținute de Securitate cu privire la starea reală de spirit a

⁴⁴ Beneficiile au fost reale, nu doar pentru Securitate, ca instituție, ci și pentru ofițerii acesteia, căci, așa cum a reieșit în cadrul anchetei din 1968 (codificată *Acțiunea „Îmbogățirea”*), „începând din iulie 1954, pe măsură ce consilierii sovietici părăseau țara, apartamentele din vilele pe care aceștia le ocupaseră au fost date în folosință unor cadre cu funcții de conducere, lăsându-li-se în custodie și bunurile existente. Ulterior, la solicitările făcute, col. Tesler Ladislau, fostul șef al Direcției Administrație și Gospodărie, și succesorul său – col. Bogdan Hary, împreună cu fostul ministru adjunct pentru spate, general maior Mureșanu Alexandru, fără nici o bază legală, au luat măsura ca bunurile date în custodie să poată fi cumpărate de cei interesați, integral sau în cantități parțiale, după cum doreau” – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12383, vol. 3, f. 3; pe de altă parte, „la plecarea unora din consilieri au luat cu ei serviciile de masă, tacâmuri, bibelouri etc.” – *ibidem*, vol. 5, f. 38.

⁴⁵ Neagu Cosma, *op. cit.*, p. 214.

⁴⁶ Albina F. Noskova, *op. cit.*, în „Magazin istoric”, nr. 4, p. 35.

⁴⁷ Neagu Cosma, *op. cit.*, p. 214.

populației vizavi de măsurile impuse de conducerea de partid în vederea edificării „societății socialiste”. Erau vizate, de asemenea, informațiile privind viața politică, economică, militară și socială din România. În acest scop, erau selectate materialele revelatoare, fotocopyate și înaintate atașatului militar al Ambasadei Uniunii Sovietice din București. Pentru fluidizarea muncii, pe lângă fiecare consilier se găseau câte trei-patru traducători ce asigurau traducerea sintezelor informative și a rapoartelor considerate de maxim interes.

O altă „misiune neoficială” a constat în recrutarea de noi ofițeri de securitate pentru „colaborarea discretă, neoficială”, motivată de „marea prietenie” dintre România și U.R.S.S.. În același sens, al captării de surse directe de informații, utilizabile și în viitor, consilierii încercau identificarea celor mai valoroase „surse” (informatori) ai Securității, în special a celor folosite de către Direcția de Informații Externe. Acești informatori, după o atență verificare, erau preluați în dirijare directă de către organismele de specialitate sovietice.

În ceea ce privește activitatea oficială a consilierilor, trebuie subliniat că amprenta acestora asupra modului de lucru al ofițerilor de securitate a fost vizibilă decenii la rând. Începând cu metodele de filaj, de identificare a autorilor unor „inscripții dușmănoase” și până la metodele de efectuare a anchetelor sau a cenzurii corespondenței se poate spune că nu a existat domeniu în care consilierii și materialele de specialitate traduse din limba rusă și folosite în școlile de ofițeri de securitate să nu fi exercitat o influență vizibilă.

Ei au avut un rol important în toate acțiunile de amploare, semnificative, ale Securității. De exemplu, în cazul înscenării procesului „sabotorilor” de la Canalul Dunăre-Marea Neagră rolul acestora nu a fost deloc de neglijat, de la adoptarea deciziei de a organiza un proces-spectacol și până la obținerea declarațiilor incriminatorii. Ideea procesului a fost formulată în cadrul unei ședințe ținută în iunie 1952 la nivelul conducerii Ministerului Afacerilor Interne. La ședință au participat Alexandru Drăghici (proaspăt ministru de Interne – 20 mai 1952), Iosif Chișinevschi, Gheorghe Pintilie (directorul D.G.S.S.), Alexandru Nicolschi, Vladimir Mazuru, Gogu Popescu (șeful Direcției Contrasabotaj), Cricor Garabedian, Mișu Dulgheru (șeful Direcției Cercetări Penale) și consilierii sovietici Alexandru Mihailovici, Tiganov și Maximov. În cadrul ședinței, Chișinevschi a cerut să se ia măsuri de organizare a unui proces public care să aibă loc la Canal și să fie aspru pedepsiți sabotorii. În plus, a specificat că „tov. Gheorghiu vrea ca procesul să se judece cât mai repede, să nu dureze ca altele” – aluzie evidentă la cazul Pătrășcanu⁴⁸.

Pentru urgentarea anchetei și obținerea „probelor”, direcția regională Constanța a fost sprijinită de consilierii sovietici sub a căror supraveghere s-a produs „anchetarea în ture”, sedarea anchetaților, torturarea martorilor și completarea declarațiilor după formulare tip⁴⁹.

⁴⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 49, vol. I, f. 77.

⁴⁹ Pentru detalii, vezi Florian Banu, *Radiografia unei mistificări: Procesul sabotorilor de la Canalul Dunărea Marea Neagră*, în C.N.S.A.S., „Arhivele Securității”, București, 2004, pp. 116-142.

Sistemul de anchetă, prezentat succint mai sus, fusese impus de consilieri, așa cum o recunoaște însuși Mișu Dulgheru, șeful din acea vreme al direcției însărcinată cu efectuarea anchetelor: „Practica de a formula întrebări cu caracter acuzator și de a obține răspunsuri prin care însăși inculpații își calificau faptele criminale era introdusă încă din 1951 **ca urmare a venirii tovarășilor consilieri care au introdus chestionare tip** (subl. ns.) și erau completate numai de anchetatori astfel încât răspunsurile să corespundă faptelor care rezultau din întrebări”⁵⁰.

De altfel, întregul proces a fost regizat după model sovietic și sub atenta supraveghere a consilierilor sovietici din cadrul D.G.S.S. Maiorul Iliescu Dumitru, care a făcut parte din secretariatul comisiei de anchetă de la Constanța, relatează: „Materialele informative venite de la Constanța în această problemă (a „sabotorilor” – n.ns.) erau văzute în mod deosebit de către consilierul dir. Maximov cu care s-au purtat discuții și cu mine în prezența translatorului Boris. Unele materiale care se credeau mai interesante erau traduse în limba rusă și reținute de consilier”⁵¹.

Rolul consilierilor în desfășurarea anchetelor mai importante este subliniat și de generalul Evghenie Tănase:

„Printre celelalte cazuri mai importante aflate la ora aceea în anchetă era cel al grupului de parașutiști, arestat în vara anului 1953.

În legătură cu ancheta acestui grup, un moment mai deosebit consider că merită să fie descris.

Golea... unul dintre personajele mai importante din acest grup, refuza să spună cine este șeful grupului.

După arestarea lui Tănase Alexandru, ce s-a produs mai târziu, *la indicația consilierului sovietic*, s-a recurs la următoarea tactică: Tănase Alexandru a fost băgat într-un birou mai arătos, oferindu-i-se loc într-un fotoliu, fiind servind [servit] cu cafea și țigări.

La un moment dat, ca din greșeală a fost băgat pe ușă Golea, ce era însoțit de un plutonier de la arest. Imediat ce s-a constatat că Golea l-a recunoscut pe Tănase Alexandru, i s-a spus plutonierului ce-l însoțea că a greșit camera, deoarece nu aici trebuia adus.

Golea a fost retras și dus în camera de anchetă ce se afla alături, unde să se continue interogatoriul său.

Golea însă a cerut să i se spună cine era cetățeanul ce stătea în fotoliu în camera în care din greșeală a fost introdus.

⁵⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 49, vol. II, f. 80; Referindu-se la sistemul „chestionarelor” promovat de către consilierii sovietici, generalul Evghenie Tănase nota: Acești anchetatori, cu o inexistentă pregătire juridică, erau puși să interogheze – pentru a stabili adevărul material al vinovăției – arestați cu o bogată cultură generală și experiență a vieții iar în foarte multe cazuri și cu o bogată experiență a activității clandestine. Astfel că, de la bun început, anchetatorul era puternic handicapat. Pentru a anihila acest handicap – șefii lor ce erau acreditați cu o oarecare experiență și mai ales consilierii sovietici – întocmeau un chestionar ce cuprindea întrebările ce trebuiau puse, precum și răspunsul ce trebuia obținut și care trebuia să se coroboreze cu datele obținute pe linie informativă, pe linia supravegherii operative sau pe linia T.O. Din acest moment – cu o asemenea înarmare – anchetatorul începea lupta cu arestatul, pentru a obține răspunsurile anticipat stabilite”.

⁵¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 49, vol. II, f. 108.

I s-a cerut să răspundă la întrebările ce i se pun, deoarece ancheta nu este obligată să-i răspundă la întrebările sale.

Atunci Golea a căzut pe gânduri și la un moment dat a reacționat oarecum violent spunând: «Dacă așa stau lucrurile – eu sunt chinuit în anchetă, iar el stă în fotoliu, bând cafea și fumând țigări – vă declar că el, Tănase Alexandru, este șeful grupului de parașutiști». Lucru care ulterior a fost confirmat în mod cert⁵².

Același Evghenie Tănase relatează că el, personal, a avut multe de învățat de la consilierii, mai ales de la loțitorul primului consilier sovietic:

„Cât privește promisiunea de ajutor din partea ministrului mai puțin se putea vorbi, deoarece mereu era foarte ocupat.

Singura speranță îmi rămânea consilierul sovietic, despre care am vorbit mai sus și care m-a ajutat cu adevărat substanțial, deoarece de la el primeam răspuns la întrebări ca cele de mai sus; de asemenea, o bună perioadă de timp, cu sprijinul său rezolvam majoritatea problemelor și tot cu el am făcut primele mele deplasări la regiunile de Securitate, intrând în contact cu munca acestora și învățând specificul muncii la teritoriu⁵³.

Așadar, în prima etapă a existenței Securității, lipsa de experiență a cadrelor autohtone, cumulată cu prestigiul imens al Uniunii Sovietice și cu poziția deținută de consilierii în cadrul instituției, a condus la o adevărată „hegemonie” sovietică asupra ansamblului informațiilor culese atât din interior cât și din exterior de agenții Securității⁵⁴.

Anul 1952 aduce o primă reorientare în politica liderilor de la București vizavi de consilierii sovietici⁵⁵. Îndepărtarea lui Teohari Georgescu din fruntea Ministerului Afacerilor Interne și înlocuirea sa, în mai 1952, cu Alexandru Drăghici a fost semnalul că Gheorghiu-Dej urmărește instituirea unui control mai ferm asupra acestui minister. Demiterea lui Teohari Georgescu a atras după sine și schimbarea din funcții a persoanelor considerate „oamenii lui Teo”⁵⁶. În locul acestora au fost

⁵² Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Pseudomemoriile unui general de securitate*, documente selectate și editate, studii introductive și note de Cristina Anisescu și Silviu B. Moldovan, București, 2007, pp. 173-174.

⁵³ *Ibidem*, p. 170.

⁵⁴ În același timp, nu trebuie exagerat rolul consilierilor în activitatea Securității, „omniprezenți” în viziunea unor autori. În acest sens pledează și mărturia lui Nicolae Pleșiță, care afirmă că „a învățat meserie” de la fostul comisar din Siguranță, Ionescu Nicolae, zis „Tocană” (poreclă sugestivă!): „Așa s-a învățat meserie. Cât privește cupola N.K.V.D., despre care vorbește Cozma Neagu, este și aici un adevăr ce se referă la niște centre, mai ales la București. Eu am învățat meserie la Argeș. Acolo n-am avut nici consilieri, nici K.G.B.-iști, nici agenți din brigada specială, creată de ruși la noi, arestată ulterior” – *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, pp. 25-26.

⁵⁵ Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. III, București, 1995, p. 18.

⁵⁶ În septembrie 1952, cu prilejul desprinderii Securității din cadrul M.A.I. și reorganizării sale într-un minister, Alexandru Drăghici aducea în discuția Biroului Politic al C.C. al P.M.R. și „necesitatea de a fi ajutați cu cadre”, subliniind că acestea sunt necesare „în special pentru organele exterioare”. Necesitatea furnizării de către Partid a unor cadre „de nădejde” era motivată atât prin volumul și complexitatea muncii, cât și prin rațiuni de ordin politic: „la regiuni vom avea Direcții ale Ministerului care vor conduce și Miliția și la fel și în centre unde avem destule sectoare unde se simte devierea de dreapta (subl. ns.). În ce privește ascuțișul împotriva dușmanului se mai resimt urmările lui Teohari Georgescu (subl. ns.)” - A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 77/1952, f. 20.

promovate cadre noi, provenite din rândul tinerilor ofițeri M.Ap.N. sau dintre activiștii de partid⁵⁷. Această schimbare de gardă a fost însoțită, cu foarte multă prudență, de o abilă și graduală limitare a prerogativelor deținute de consilieri⁵⁸. Potrivit unor mărturii ale contemporanilor, Alexandru Drăghici ar fi dat dispoziții, în mod repetat, unor șefi de unități ca „relații cu consilierii să întrețină doar acei ofițeri din conducere împuterniciți în acest sens și numai pe probleme strict de serviciu, limitate la prevederile convenționale încheiate oficial”.

De altfel, Drăghici era perceput de liderii comuniști pro-sovietici drept un apropiat al lui Dej și se încerca ținerea sa departe de conducerea Securității. În acest sens, este elocventă mărturia lui Teohari Georgescu, cu condiția să o considerăm sinceră. Într-o scrisoare către Gh. Gheorghiu-Dej, datată 27 martie 1962, Teohari relatează: „În 1951 am propus tov. Gheorghiu-Dej numirea tov. Drăghici ca ministru adjunct în Ministerul de Interne. Subliniez că Ana Pauker a fost în mod categoric împotriva ca tov. Drăghici să fie numit în minister. Nu am ținut seama de părerea ei. Dacă A. Pauker a putut să folosească în anumite împrejurări organele Ministerului de Interne, pentru urmărirea persoanelor din conducerea de partid și de stat, aceasta a făcut-o fără știrea mea și peste capul meu. A. Pauker nu mi-a predat dosarele unor persoane, din conducere, pentru a fi cercetate de organele de securitate. Ea a știut că nu aș fi făcut așa ceva fără aprobarea conducerii de partid.

Am cunoscut că avea relații strânse cu consilierii sovietici. De asemenea se bucura de multă încredere din partea tov. Pintilie. (...)”

După trecerea Serviciului Special în cadrul Ministerului de Interne, tov. Pintilie mi-a făcut propunerea ca acest serviciu să treacă pe lângă A. Pauker, spunându-mi că și în Uniunea Sovietică este la fel, adică acest serviciu se găsește pe lângă Molotov.

I-am spus lui Pintilie că nu este cazul să copiem totul ca în Uniunea Sovietică. După felul cum Pintilie a susținut această propunere reieșea că această părere o aveau și consilierii sovietici.

Am respins propunerea lui Pintilie ca Serviciul Special să treacă la A. Pauker.

⁵⁷ Relațiile dintre ofițerii români, mai ales din M.Ap.N., și consilierii sovietici începuseră să se degradeze în această perioadă. Așa cum își amintea Grigore Răduică, „Emil Bodnăraș, ministrul Forțelor Armate, a fost informat atât pe linia consilierilor sovietici, cât și pe linia contrainformațiilor militare, că, pe ansamblu, în unități nu este o atmosferă și o conlucrare bună între ofițerii români și cei sovietici. El s-a folosit de prilejul oferit de un bilanț anual pe minister pentru a ridica această problemă. Îmi amintesc cum, din cele aproximativ 60 de minute cât a vorbit el în încheierea convocării de bilanț, 20-25 minute s-a referit doar la această problemă. Bodnăraș a criticat aspru faptul că, deși la dispoziția comandanților de unități s-a pus un ajutor neprețuit – cum îl aprecia el – cei mai mulți dintre comandanți n-au înțeles să se folosească de acesta, nu-i consultă pe consilieri și nu execută întocmai ceea ce spun ei” – Grigore Răduică, *loc. cit.*, p. 43.

⁵⁸ La nivelul discursului oficial, Gheorghiu-Dej nu a încetat să elogieze ajutorul de care se bucură partea română din partea consilierilor. În contextul discutării necesității creșterii de cadre pentru viitorul Minister al Securității Statului, Dej nu ezita să spună: „Trebuie să promovăm oameni tineri. (...) Cu atât mai mult cu cât avem marele noroc să avem sfătuitoari și aici iarăși trebuie să atrag atenția despre necesitatea de a folosi consilierii astfel încât să realizăm, și pe linia cadrelor, adevărate cadre pregătite. În jurul tovarășilor ar trebui cei mai buni, elemente tinere, să învețe, să predea anumite lecții” – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 77/1952, f. 22.

- După venirea tov. Drăghici în minister, tov. Pintilie mi-a spus că consilierii sovietici, și bineînțeles și el, consideră că tov. Drăghici dezorganizează munca ministerului, prin ședințele pe care le convoca prea des. Deși am luat poziție împotriva desconsiderării muncii politice, nu am putut face legătura între rezistența pe care a opus-o A. Pauker numirii tov. Drăghici în minister și a atitudinii ostile a tov. Pintilie și a consilierilor sovietici față de tovarășul Drăghici.

În legătură cu aceasta țin să arăt că în 1951, când am plecat în concediu, am spus consilierului sovietic, că în timpul lipsei mele, tov. Drăghici, ca șeful Direcției Politice, îmi va ține locul. Consilierul mi-a răspuns că acest lucru este anormal și că în interesul muncii trebuie să rămâie Pintilie și nu tov. Drăghici.

Mi-a fost imposibil să fac atunci legătura între această părere a consilierului, de sprijinire a lui Pintilie și dorința lui A. Pauker ca în locul meu ca ministru de interne, să fie numit Pintilie”⁵⁹.

La rândul-i, Neagu Cosma își amintește că, în perioada în care era director al Direcției de Contraspionaj, „am fost atenționat de Alexandru Drăghici să închid toate supapele prin care se scurgeau informații spre consilieri, iar relația cu aceștia – erau trei – să se rezume la metodologia de lucru, la arta informațiilor. Dar Drăghici făcea de fiecare dată precizarea că ei, consilierii, să nu simtă «bruiajul» nostru, să nu-i irităm, să nu încordăm relațiile cu aceștia, lucru dificil de realizat întrucât ei își aveau antenele întinse în toată unitatea și aflau cu ușurință orice doreau”⁶⁰.

În contra-partidă, consilierii au desfășurat propria lor ofensivă în plan informativ. Sub pretextul că proaspeții ofițeri de securitate au nevoie de îndrumări, aceștia au căutat, cu subtilitate, nu doar să-și mențină posibilitățile de informare și control a activității compartimentelor Securității, ci și să-și dezvolte și multiplice aceste posibilități. Acțiunea a fost executată de o manieră atât de subtilă încât nici peste ani buni, unii ofițeri de securitate nu au înțeles substratul demersurilor consilierilor sovietici.

Un proaspăt ofițer de securitate era în vara anului 1952 și Evghenie Tănase. Acesta lucrase în Secția Administrativ-Politică a C.C. al P.C.R., ajungând chiar șeful secției. În iulie 1952 a primit gradul de colonel și a fost încadrat în Ministerul Afacerilor Interne. Prin urmare, reprezenta un caz tipic de ofițer de securitate provenit din rândul activiștilor de partid, fără prea multe cunoștințe asupra noului domeniu de muncă, poate cu excepția celor obținute la Secția Administrativ-Politică. Iată cum își amintea acesta etapa de început a carierei sale de ofițer:

„Masiva înlocuire a cadrelor de conducere din aparatul central de Securitate ce avut loc în perioada 1952-1953 cu activiști din aparatul de partid care nu cunoșteau această muncă, impunea acordarea unui sprijin masiv pentru o cât mai rapidă identificare a acestora cu noile sarcini primite.

Această misiune - deloc ușoară – a revenit în cea mai mare măsură consilierilor sovietici care au fost atașați pe lângă fiecare din noii directori.

Pentru a putea realiza în cât mai bune condițiuni această sarcină, **consilierii sovietici au cerut și li s-a aprobat să cunoască întreaga activitate a unității pe**

⁵⁹ Idem, dosar nr. 66/1962, f. 79-82.

⁶⁰ Neagu Cosma, *op. cit.*, pp. 217-218.

lângă care funcționa[u], constituind de fapt o dublură a șefului direcției (subl. ns.).

În aceste condițiuni ei puteau interveni cu sfatul sau părerea lor care să-l orienteze pe director în adoptarea hotărârii și să-l pună în situația de a învăța cât mai repede munca.

Consider, după părerea mea, că majoritatea consilierilor sovietici s-au dovedit – prin atitudinea tovarășească manifestată, prin metodele folosite, precum și prin sfaturile date – deosebit de utili, aducând o substanțială contribuție la pregătirea celor nou veniți”⁶¹.

După o relativă „izolare” a consilierilor sovietici, între anii 1953-1956, ca reflex al victoriei „aripii naționaliste românești” din cadrul Biroului Politic al P.M.R., a urmat un nou aflux de consilieri, generat de evenimentele din Ungaria. Potrivit lui Neagu Cosma, „numărul consilierilor s-a triplat; de unde erau unu-doi, au apărut trei-patru. (...) Directivele cu care veniseră de la Moscova acești consilieri se arătau a fi mai puțin flexibile, întrucât cei chemați să le aplice pretindeau să li se prezinte totul, încercând să se suprapună comandanților români ai unităților”⁶².

Una din misiunile ofițerilor sovietici consta în racolarea informatorilor Securității române, care acționau atât pe plan intern cât și extern, cu precădere a acelor care aveau „largi posibilități de penetrare în țările occidentale, respectiv în instituțiile din aceste țări, pentru a-i prelua în dirijare directă, în care caz N.K.V.D.-ul devenea unicul beneficiar al producției de informații furnizate de aceste surse”. În 1964, rememorând perioada în care consilierii sovietici acționau în România și modul în care aceștia au preluat rețelele informative românești din Occident, Alexandru Drăghici spunea:

„Vorbind despre așa-zii consilieri, socotesc că a fost o greșeală că i-am reținut așa de mult aici. Ei nu ne-au fost de nici un ajutor, tot timpul și-au făcut numai munca lor, «ciupind» din munca altora. Aceasta este realitatea. S-a ajuns acolo încât **din cauza lor ne-au «căzut» oamenii afară** (subl. ns.). Când am văzut și asta le-am spus: să terminați. Le-am spus aceste lucruri forurilor lor cele mai de răspundere, arătând că metodele acestea le dezaproab și n-am să dau nimic, să înțeleagă acest lucru. Aruncau întotdeauna vina ba pe «acaru Păun», ba că altu-i prost, iar când îi prindeam pe aici cu «mâța în sac», atunci începeau să spună... «tovarăși, acela este prost și din cauza aceasta a făcut așa».

În orice caz, munca de securitate este o muncă specifică, legată strâns de activitatea de apărare a independenței și suveranității statului nostru”⁶³.

Încercarea consilierilor sovietici din 1957 de a-și recăpăta pozițiile dominante pierdute treptat în anii anteriori s-a izbit de o rezistență tot mai vizibilă din partea ofițerilor de securitate. Până și unul dintre cei care beneficiase de „ajutorul profesional” al consilierilor își modificase optica:

⁶¹ CNSAS, *Pseudomemoriile unui general de securitate*, pp. 224-225.

⁶² Neagu Cosma, *op. cit.*, p. 226.

⁶³ Al. Drăghici, *Expunerea la ședința Activului de Partid M.A.I. ce a avut loc la data de 04.05.1964 și în care s-a dezbătut Declarația Plenarei C.C. al P.M.R. din aprilie 1964*, în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 197, f. 31.

„Dacă la început, când cadrele noi aduse în Securitate nu cunoșteau munca, era justificat faptul că consilierii sovietici constituiau o dublură a șefului de direcție, trebuind deci să cunoască totul, *în anul 1957 însă rolul consilierului sovietic eu îl văd mult redus.*

El poate și trebuie să fie consultat ori de câte ori un cadru al direcției simte această nevoie, însă în nici un caz nu cred că consilierul sovietic trebuie să mai fie un verficator care să cenzureze toate aspectele muncii unității, căci aceasta duce, pe de o parte, la plafonarea șefului de direcție, iar pe de altă parte, la scăderea autorității lui în fața subordonaților, care spun că nu el conduce ci consilierul”.

De altfel, cu toată surpriza și îngrijorarea produsă de evenimentele anului 1956, Gheorghiu-Dej își urma, cu tenacitate, planurile⁶⁴. Potrivit unei tactici îndelung verificate, Dej își formula cererile de așa manieră încât să pară că satisfacerea lor este în interesul părții adverse, iar inițiativa acțiunii să revină acesteia. În cazul trupelor sovietice staționate în România și al consilierilor sovietici discuțiile preliminare au fost atent conduse și, ca urmare, la 14 ianuarie 1957 C.C. al P.C.U.S. a adresat C.C. al P.M.R. o scrisoare în care se preciza că „în prezent, când țara dvs. dispune de cadre calificate, care au acumulat o experiență importantă în construirea socialistă, șederea permanentă a consilierilor sovietici în România, după părerea noastră, nu mai corespunde intereselor cauzei. În afară de aceasta, însăși denumirea de consilieri sovietici nu mai corespunde rolului pe care-l îndeplinesc de fapt, și, involuntar, pot duce la părerea greșită că prin consilierii săi o țară se amestecă în afacerile interne ale altei țări”⁶⁵. Ca urmare a acestor aprecieri, se propunea desființarea „instituției consilierilor și micșorarea numărului specialiștilor sovietici” care lucrau în România.

Răspunsul formulat de C.C. al P.C.R., în data de 13 februarie 1957, nu dezmințea faima de abil diplomat a lui Gheorghiu-Dej: „Împărtășim pe deplin părerile exprimate de C.C. al P.C.U.S. în această problemă. Consilierii și specialiștii sovietici care au lucrat în Republica Populară Română la cererea guvernului român, ne-au dat un mare ajutor în domeniul construcției economice, de stat și militare, cât și în domeniul formării în țara noastră de cadre proprii de specialiști. Partidul nostru și guvernul R.P.R. exprimă o caldă recunoștință C.C. al P.C.U.S. și guvernului sovietic pentru acest ajutor frățesc. Suntem cu totul de acord cu considerațiunile de ordin principial expuse în scrisoarea dvs. și în concluzie apreciem că, ținând seama de faptul că în prezent R.P.R. dispune de cadre pregătite în diferite domenii de activitate, menținerea instituției consilierilor nu mai corespunde intereselor cauzei și este practic depășită”⁶⁶.

⁶⁴ Unul dintre oamenii care l-au cunoscut bine pe Dej nu ezita să noteze: „Timp de mulți ani, cu o răbdare de necrezut, Gheorghiu-Dej a urzit și a dus cu succes o politică subtilă, al cărei dublu scop politic era, pe de o parte, să slăbească la maximum relația de dependență a României față de U.R.S.S., iar pe de altă parte, să preîntâmpine orice tendință de liberalizare politică – pericol care a devenit actual în epoca lui Hrușciiov și, mai ales, în timpul revoluției maghiare din 1956 și ulterior” - Sorin Toma, *Privind înapoi. Amintirile unui fost ziarist comunist*, București, 2004, p. 25.

⁶⁵ *Apud* Ioan Scurtu, *Consilierii sovietici din România*, în „Magazin istoric”, nr. 5/1998, p. 14.

⁶⁶ *Ibidem*.

În urma acestui schimb de scrisori, s-a trecut la o reducere treptată a numărului de consilieri sovietici din România. Acest proces a fost accelerat după retragerea trupelor sovietice din România în iunie-august 1958. Fricțiunile tot mai dese între consilieri și factori de conducere din celelalte țări socialiste au convins Moscova că sistemul consilierilor, considerat a fi reprezentativ pentru epoca lui Stalin, trebuie înlocuit cu alte forme de colaborare și control. Ca urmare, în 8 septembrie 1958, C.C. al P.C.U.S. a adresat C.C. al P.M.R. o nouă scrisoare în care se aprecia că „șederea pe mai departe a consilierilor și specialiștilor sovietici în România poate, după părerea noastră, să frâneze, într-o oarecare măsură, creșterea lucrătorilor dvs.”. Ca atare, partea sovietică considera oportun să recheme „pe toți consilierii și specialiștii sovietici” și să analizeze împreună cu P.M.R. „problema reducerii maxime, în viitor, a numărului specialiștilor sovietici care lucrează în acordarea ajutorului tehnic”.

Tensiunile create între consilieri și conducerea autohtonă sunt reflectate în conținutul scrisorii, evident, într-o formă diplomatică: „Fiind buni cunoscători ai meseriei în domeniul lor de activitate, unii dintre specialiști nu întotdeauna se descurcă în situația politică și în particularitățile naționale ale țării dv. Ca urmare a acestui lucru, nu sunt excluse unele neînțelegeri, ceea ce nu este în folosul relațiilor noastre frățești”. C.C. al P.C.U.S. considera că trebuie acționat în așa fel încât „formele învechite ale relațiilor reciproce să nu împiedice dezvoltarea și adâncirea prieteniei dintre statele noastre socialiste” și preconiza o dezvoltare a schimbului de experiență dintre specialiști și trimiterea reciprocă de tineri în instituțiile de învățământ superior. În 26 septembrie 1958 C.C. al P.M.R. a expediat scrisoarea de răspuns în care se declara pe deplin de acord cu propunerea sovietică, reitera mulțumirile pentru sprijinul acordat prin consilieri și preciza că, în viitor, consilierii vor fi solicitați în funcție de necesitățile concrete.

De altfel, pentru a menaja susceptibilitățile liderilor sovietici, Dej nu a ezitat să solicite astfel de consilieri, desigur, într-un număr foarte redus. În 22 ianuarie 1959, el semna o scrisoare către primul secretar al C.C. al P.C.U.S.:

„Dragă Nichita Sergheevici,

În temeiul scrisorilor Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din ianuarie 1957 și septembrie 1958, privind ajutorul prin specialiști pentru țările de democrație populară, vă rugăm să fiți de acord ca pentru nevoile de pregătire și perfecționare a Forțelor noastre Armate să ne fie repartizat pe anul 1959 un grup de cinci specialiști militari. (...)

Ne folosim de acest prilej pentru a transmite calde mulțumiri Prezidiului Comitetului central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și Dv. personal, pentru ajutorul permanent pe care ni-l acordați.

Cu salutări comuniste
Primul Secretar al Comitetului Central
Al Partidului Muncitoresc Român
Gheorghe Gheorghiu-Dej”⁶⁷

⁶⁷ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 81/1959, f. 7.

În paralel, însă, același Dej era inițiatorul unor măsuri subtile de distanțare față de Moscova și de lărgire și consolidare a autonomiei conducerii de la București față de „centrul conducător” de la Kremlin. În cadrul Ministerului Afacerilor Interne, această linie politică, trasată de către Dej și pusă în practică de către Drăghici, a condus la marginalizarea cadrelor considerate pro-sovietice și la o intensificare a conflictelor cu cei câțiva consilieri care mai activau încă în structurile ministerului. Starea de tensiune din minister atinsese asemenea cote încât în 1962 consilierul sovietic Jegalin a informat Comitetul Securității de Stat al U.R.S.S. despre situația creată. Ca urmare, președintele acestui comitet a adresat o scrisoare lui Alexandru Drăghici în care afirma că este gata să retragă toți consilierii sovietici. Retragera acestora nu a avut loc în 1962, dar ultima perioadă a șederii în România a fost marcată de o totală inactivitate în domeniile în care aceștia fuseseră acreditați ca specialiști, munca lor limitându-se, se pare, la consolidarea rețelelor informative pe care sovieticii și le construiseră în România începând din deceniul cinci.

Edificatoare pentru ultima perioadă a existenței instituției consilierilor sovietici sunt discuțiile purtate în Biroul Politic al C.C. al P.M.R. în ședința din 13 mai 1963. Cu această ocazie, Drăghici relatează discuția pe care o avusese cu unul dintre consilieri:

„Consilierul m-a întrebat când poate să plece; i-am spus: poți să pleci și mâine. A spus că are să plece dacă îi dă drumul guvernul. I-am spus că aceasta este părerea noastră în chestiunea aceasta. El a început să spună că avem un dușman comun. I-am spus că trebuie să termine cu asta; am ridicat problema încrederii reciproce și să avem relații de pe alte poziții, că noi suntem de acord să colaborăm ș.a.m.d.”⁶⁸.

Detaliind motivele care au condus la tensionarea relațiilor, Drăghici arată că „sunt cazuri când ei încearcă să ne fure munca noastră. Am avut căderi de oameni tot din cauza lor. Atunci au recunoscut și acum spun că ei tot timpul au respectat cu strictețe acordul încheiat. Ce acord? Ce reciprocitate? Acolo se spune despre reciprocitate și el îmi trimite materiale de acum șapte ani. Deci în această privință nu este vorba de nici un fel de asemenea lucruri. Eu i-am scos din muncă de vreun an de zile, pentru că i-am prins cu 18 cazuri concrete când au căutat să ne fure munca noastră. Eu consider că nu avem nevoie de nici un fel de asistență din partea lor. Nu avem nevoie de nici un fel de colaborare de asta din partea lor și clar i-am spus și lui: dacă vrei, colaborare pe bază de reciprocitate. Și trebuie să vă spun că întâlnim o impertinență și o neobrăzare rară, nemaîntâlnită. Orice le-ai spune, ei tot ce știu aia fac”⁶⁹.

Vehemența lui Drăghici este ilustrativă pentru gradul în care se deterioraseră relațiile dintre ofițerii români de securitate și colegii lor sovietici. În încheierea expunerii sale, Alexandru Drăghici a concluzionat:

⁶⁸ Apud Ioan Scurtu, *Consilierii sovietici din România*, în „Magazin istoric”, nr. 5/1998, p. 15; pentru textul integral al discuțiilor purtate pe tema retragerii consilierilor din M.A.I., vezi A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 20/1963, f. 20-25 – *Stenograma ședinței Biroului politic din ziua de 13 mai 1963*.

⁶⁹ *Ibidem*.

„De anul trecut nu mai duc nici un fel de activitate, stau în birou și citesc ziarul, mai prind pe câte unul și mai află câte ceva de la el. Când era Pintilie, stătea tot timpul la el în birou și bineînțeles Pintilie îl informa. Uite, aceasta este situația și eu consider că nu mai au ce căuta la noi acești consilieri”⁷⁰.

La rândul său, Gheorghiu-Dej a expus în fața membrilor Biroului Politic situația creată, relatând că, în urma discuției purtate cu Drăghici, consilierul Jegalin i-a solicitat o întrevvedere, ocazie cu care Dej i-ar fi spus că este la curent cu opinia lui Drăghici, „că nu mai are nici un rost să stea și să citească ziarele”, arătându-i, la rândul său, că nu poți face „mare lucru, dacă prietenii tăi nu vor să-ți prezinte anumite lucruri, nu ți le prezintă”. Pe parcursul discuției l-a lăsat pe sovietic „să tragă concluzia că eu împărtășesc punctul de vedere al lui Drăghici”, dar i-a promis în același timp că va discuta problema în Biroul Politic.

În urma discuțiilor, Biroul Politic a decis ca Alexandru Drăghici să întocmească un proiect de răspuns la scrisoarea președintelui Comitetului Securității de Stat al U.R.S.S. prin care să scoată în evidență faptul că „în condițiile actuale menținerea celor doi consilieri pe lângă M.A.I. nu mai este necesară, urmând ca colaborarea (sic!) între cele două ministere ale noastre să se realizeze la nivelul conducerii acestora”.

Scrisoarea a fost transmisă ambasadorului sovietic la București și, în scurt timp, ultimii doi consilieri sovietici au fost retrași. Începând din primăvara anului 1963 consilierii sovietici au dispărut din toate structurile de stat, cu excepția Ministerului Apărării Naționale. Eliminarea acestora a reprezentat, de altfel, unul dintre factorii care au permis conducerii de la București să dea un contur tot mai ferm politicii de autonomie față de Moscova, politică ce va culmina cu adoptarea Declarației P.M.R. din aprilie 1964, percepută în plan internațional drept o declarație de independență față de U.R.S.S.⁷¹.

Analiza sistemului consilierilor sovietici permite formularea câtorva concluzii. Astfel, în opinia noastră, acest sistem nu a fost neapărat unul impus prin forță de Moscova, ci, așa cum am încercat să demonstrăm, a răspuns unei necesități obiective a conducerii comuniste de la București. Fără o experiență politică de amploare, fără exercițiul guvernării, fără un suport popular consistent și confrunțați cu numeroase forme de rezistență anticomunistă, liderii de la București nu ar fi reușit să impună modelul politic și economic structurat pe liniile de forță ale ideologiei comuniste fără un sprijin sovietic ferm.

În acest sens, împărtășim opinia Albinei Noskova care arată că, potrivit documentelor Secretariatului Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., „fără prezența consilierilor sovietici în țările din regiune nu s-ar fi adoptat nici o decizie social-politică importantă, nici un plan de dezvoltare, fie el pe termen lung sau scurt, nu s-

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Vezi Al. Oșca, Vasile Popa, *O fereastră în Cortina de Fier – România. Declarația de independență din aprilie 1964*, Focșani, 1997; Florian Banu, Liviu Țăranu, *Aprilie 1964. „Primăvara de la București”*. Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României?, București, 2004.

ar fi înălțat nici o «construcție a socialismului», nu s-ar fi cooperativizat agricultura, nu s-ar fi reorganizat structura conducerii societății”⁷².

Odată cu formarea propriilor cadre și consolidarea structurilor de stat croite după model sovietic, consilierii au început să fie resimțiți de conducerile autohtone ca o povară și ca un nedorit element de control. Prin urmare, au fost adoptate diferite strategii pentru limitarea influenței acestora și chiar pentru îndepărtarea lor.

Analizată pragmatic, prezența consilierilor sovietici în diverse ministere din România poate fi socotită un fapt firesc, caracteristic oricărui stat care încearcă să copieze un anumit model de organizare socială și politică⁷³. În acest sens pledează atât evoluțiile anterioare ale României (prezența consilierilor francezi și germani în diverse structuri de stat civile și militare românești începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până în 1944), cât și cele de după prăbușirea regimului comunist, când statul român, în încercarea de aliniere la standardele occidentale ale democrației și economiei de piață, a făcut apel masiv la consilieri occidentali în domenii variate, de la servicii secrete și armată până la sistemul financiar bancar sau cel de învățământ.

Pentru a demonstra faptul că sistemul consilierilor nu a fost neapărat o „mostră de slugărnice” a liderilor comuniști din România, aducem în atenție, în final, câteva date referitoare la prezența consilierilor sovietici în structurile militare și de securitate ale altor state socialiste din Europa.

Polonia

Armata Roșie a fost însoțită, în momentul pătrunderii pe teritoriul Poloniei, de unități ale contra-spionajului militar (*Smersh*⁷⁴), precum și de diferite formațiuni N.K.V.D.. Comandanții locali ai *Smersh* au fost, de regulă, consilieri ai construirii structurilor poloneze de securitate. În același timp, unitățile *Smersh* nu s-au limitat la protejarea Armatei Roșii, ci au desfășurat operații împotriva rezistenței poloneze. *Smersh*, folosind trupele N.K.V.D., au jucat un rol cheie în dezarmarea, internarea și, ulterior, deportarea în U.R.S.S. a unităților așa-numitei *Armia Krajowa*. În februarie 1945, pe baza unei moțiuni a liderilor Partidului Muncitorilor Polonezi, Uniunea Sovietică a creat aparatul consilierilor (*sovietniki*). Conducătorul acestora, și în același timp, consilier al ministrului Securității Publice, a fost, o perioadă destul de lungă, generalul Ivan Alexandrovici Serov⁷⁵. Inițial, numărul consilierilor a depășit 1.000 de persoane, deoarece au fost plasați în toate unitățile de securitate districtuale. Din aceste unități au fost retrași în 1947, numărul lor fiind redus semnificativ. În 1948 în patru departamente ale Ministerului Securității Publice funcționau 153 de consilieri sovietici. Dincolo de această cifră, numeroși ofițeri

⁷² Albina F. Noskova, *op. cit.*, în „Magazin istoric”, nr. 6/1998, p. 30.

⁷³ De remarcat faptul că în anii '70-'80 România a oferit la rândul ei asistență, prin trimiterea de consilieri, unor state arabe și africane.

⁷⁴ *Smersh* este abrevierea uzuală pentru departamentul însărcinat cu depistarea spionilor: *Smert Shpionam* – „moarte spionilor”.

⁷⁵ Demn de remarcat este faptul că, în numeroase cazuri, consilierii principali din „democrațiile populare” au cunoscut o ascensiune profesională remarcabilă. Generalul Ivan Serov, consilierul șef din ministerul polonez al Securității Publice, a condus, între anii 1954-1958, K.G.B.-ul.

sovietici ocupau posturi executive chiar în interiorul ministerului, rămânând la posturi până în 1956.

Serviciul de informații militare al Armatei Poloneze (*Informacja Wojskowa*) a fost înființat pe teritoriul Uniunii Sovietice, simultan cu Divizia de Infanterie Tadeusz Kościuszko. Până la sfârșitul războiului, conducerea acestei structuri, aflată în subordinea *Smersh*, a fost asigurată exclusiv de ofițeri sovietici. Primul influx masiv de cadre poloneze a fost înregistrat în vara anului 1945. Cu toate acestea, în perioada 1944-1948, dintre cei 121 de șefi ai principalele unități ale serviciului, 80 au fost ofițeri sovietici⁷⁶.

Cehoslovacia

Crearea și dezvoltarea aparatului de securitate al Cehoslovaciei a purtat, de asemenea, amprenta sovietică și a fost puternic influențat de necesitatea preluării tuturor pârghiilor de putere de către partidul comunist cehoslovac, în contextul în care forțele politice democratice încercau să impună revenirea la sistemul republicii interbelice. Încă la mijlocul lunii aprilie 1945, guvernul cehoslovac a adoptat la Košice un document intitulat „Principii de bază ale construirii noului aparat de securitate”, care prevedea formarea unui Serviciu al Securității Naționale. Încadrarea acestuia urma să se facă, de preferință, cu membri ai Primului Corp de Armată Cehoslovac, organizat în Uniunea Sovietică, precum și cu participanți la mișcarea de rezistență anti-nazistă.

În perioada 1945-1948 au fost alcătuite două servicii militare de informații și două servicii secrete civile, aflate, deopotrivă, sub controlul comuniștilor. Influența sovietică a fost proeminentă în această perioadă, în special asupra contra-spionajului militar. În ceea ce privește Securitatea Statului (*Státní bezpečnosti - StB*), direcțiile de activitate și metodele de lucru au fost puternic influențate de consilierii sovietici, sosiți spre finalul anului 1949, dar făcându-și simțită prezența în special din prima parte a anului următor. În 1950, pe baza unei înțelegeri sovieto-cehoslovacă, circa 50 de consilieri sovietici au fost angajați în Ministerul de Interne, câțiva dintre ei jucând roluri decisive în pregătirea proceselor politice. În această perioadă, șeful consilierilor, Likhacev, își descria cât se poate de clar misiunea:

„I have been sent here to twist necks [...] and I would rather twist a hundred and fifty necks of other people than my own. The problem is as follows: either we twist their neck or they will twist ours. And I myself value my single neck, my own head much higher than hundreds of other people's necks or heads”⁷⁷.

Odată cu lichidarea principalelor forțe ale rezistenței și odată cu consolidarea regimului, numărul consilierilor sovietici a început să fie redus spre sfârșitul anilor '50. Astfel la 1 februarie 1957 existau 44 de consilieri, în vreme ce la

⁷⁶ Antoni Dudek, Andrzej Paczkowski, *Poland*, în Krzysztof Persak and Łukasz Kamiński (eds.), *A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe. 1944-1989*, Warsaw, 2005, pp. 223-225.

⁷⁷ Petr Blažek, Pavel Žáček, *Czechoslovakia*, în Krzysztof Persak and Łukasz Kamiński (eds.), *op. cit.*, pp. 105-106.

1 septembrie 1959 doar 14 consilieri își mai ofereau serviciile, chiar și aceștia urmând a fi reduși la șapte.

În 1962 un protocol între Ministerul de Interne cehoslovac și K.G.B. stipula un număr de 10 consilieri: un consilier șef, un consilier pentru spionaj, unul pentru contraspionaj și șapte ofițeri operativi. Într-un act adițional era prevăzut și un număr neprecizat de „personal tehnic”.

Germania

În ceea ce privește Germania, prezența sovietică a fost mult mai evidentă. Conducerea sovietică a considerat, din motive evidente, că porțiunea de est a Germaniei ocupată de Armata Roșie este esențială pentru securitatea sa națională și, eventual, pentru o viitoare expansiune. Odată cu declanșarea „Războiului Rece”, zona de ocupație sovietică, viitoarea Republică Democrată Germană, a devenit un adevărat „bastion” al U.R.S.S. Serviciile de securitate de aici au fost create sub stricta îndrumare și atentul control al sovieticilor. Ca atare, Stasi a fost în întregime controlat de sovietici până la mijlocul anilor '50.

În procesul de creare a Stasi s-a remarcat același general Serov, devenit ulterior consilier șef în Polonia. În momentul când a părăsit Germania de Est, la sfârșitul anilor '40, Serov stabilise un aparat bine organizat și lăsase în urmă un servitor ascultător, pe Erich Mielke.

Generalul Serov a stabilit sediul K.G.B. în districtul Karlshorst din Berlin, cu un personal între 800 și 1.200 de oameni, inclusiv familiile acestora. Până la mijlocul anilor '50, întregul district era ca o tabără militară bine păzită, care adăpostea și Administrația Militară Sovietică. Sârma ghimpată a fost îndepărtată mai târziu, dar clădirea principală a K.G.B. a rămas ascunsă după un perete de doi metri înălțime.

Pe măsură ce situația internă s-a stabilizat și Stasi a dobândit controlul absolut, K.G.B. a relaxat controlul. Până în anul 1955 sovieticii își rezervaseră inclusiv dreptul de a judeca cetățeni germani în tribunalele militare sovietice. Ultima sentință de acest gen a fost pronunțată în 16 septembrie 1955, cu doar patru zile înainte ca R.D.G. să-și recâștige suveranitatea formală. Se pare că Beria intenționase să reducă numărul consilierilor sovietici din Ministerul Securității Statului la 328 de persoane. După arestarea lui Beria, ministrul de Interne Kruglov a fixat numărul consilierilor la 450.

Relaxarea controlului a devenit mai vizibilă în 1957, când Mielke a devenit ministrul Securității Statului. După 1958 n-au mai existat decât 32 ofițeri de legătură, în a căror competență se afla M.S.S.⁷⁸. Aceștia lucrau în toate cele opt direcții ale Stasi până la desființarea instituției, fiind prezenți, de asemenea, și în toate cele 15 sedii districtuale ale Stasi din Germania de Est. În anii '80 Stasi acorda sprijin logistic total pentru toate operațiile K.G.B. din Germania de Est și pentru un personal de aproximativ 2.500 de oameni. La dispoziția acestora au fost puse clădiri pentru birouri, posibilități de petrecere a timpului liber, grădinițe, precum și autoturisme și întreținerea acestora. Vilele și apartamentele erau complet mobilate

⁷⁸ Jens Gieseke, *Concercul Mielke. Istoria Stasi. 1945-1990*, București, 2002, p. 53.

(cheltuielile medii de mobilare ale unui apartament se ridicau la aproape 19.000 dolari)⁷⁹.

Bulgaria

Trupele sovietice au pătruns pe teritoriul Bulgariei la 8 septembrie 1944. După numai trei zile, la Sofia se instalau primii ofițeri de contrainformații, iar sediul *Smersh* a fost fixat în strada Oborishte, nr. 19. Principalul lor obiectiv a fost capturarea așa-numitei arhive speciale (*Osobii Arkhiv*) a serviciilor de informații bulgare și transferarea acestora la Moscova. Primii „instructori” ai N.K.G.B.⁸⁰ au fost trimiși la Sofia în septembrie 1945. Șeful acestora, colonelul Ivan Zelenskii (Zalakis), a îndeplinit funcția de prim consilier al ministrului Afacerilor Interne al Bulgariei, Anton Yugov. Reorganizarea serviciului bulgar de contra-informații a fost încredințată colonelului Lev Studnikov, iar organizarea Miliției a fost încredințată colonelului Petr Golubenko. Sub supravegherea acestor „instructori” și cu sprijinul agenților bulgari recrutați de serviciile secrete sovietice încă din perioada interbelică, aparatul de securitate al Bulgariei a fost rapid reconfigurat după model sovietic. În 1947 un nou grup de consilieri sovietici, conduși de colonelul Mitia Trifonov, a fost trimis la Sofia pentru a ajuta la pregătirea proceselor intentate liderilor opoziției. Mai târziu, în 1949, în timpul investigării „cazului Traicho Kostov”, o „brigadă” specială, condusă de generalul Chernov (Schwartzman) a fost trimisă în Bulgaria.

Următorul prim-consilier sovietic, generalul Filatov, și-a început activitatea prin a ignora total autoritățile locale, chiar și deciziile Biroului Politic, și s-a făcut remarcat prin participarea personală la interogarea și torturarea deținuților politici. Atunci când acțiunile lui Filatov s-au îndreptat chiar și împotriva membrilor Biroului Politic al partidului comunist bulgar, Vulko Chervenkov a adresat un protest oficial lui Stalin. Ca urmare, Filatov a fost rechemat la Moscova și condamnat ulterior împreună cu șeful său, generalul Victor Abakumov. În această perioadă, consilierii sovietici aveau un acces neîngrădit la toate categoriile de informații procurate de informatorii serviciilor secrete bulgare și controlau direct activitatea structurilor de securitate. De asemenea, în urma unor discuții purtate în mai 1950 la Moscova între Hristo Boev, șeful Securității Statului din Bulgaria, și gen. Serghei Savcenko, gen. Petr. Fedotov și gen. Iakovlev au fost stabilite principalele direcții de acțiune ale spionajului bulgar.

O formulă consacrată prin acte oficiale a șederii în Bulgaria a consilierilor sovietici din K.G.B. a fost adoptată abia în 1953, iar o înțelegere privind schimbul oficial de informații între serviciile de informații ale U.R.S.S. și ale Bulgariei a fost semnată în iunie 1958 la Odessa. De altfel, practica convocării unor întâlniri dintre serviciile secrete comuniste în scopul identificării unor căi cât mai eficiente de colaborare începuse printr-o întâlnire organizată la București în anul 1955. În anii următori, dar mai ales după 1960, un număr de reprezentanți ai Ministerului

⁷⁹ John O Koehler, *Stasi. Fața ascunsă a poliției secrete est-germane*, vol. I, București, 2001, pp. 86-87.

⁸⁰ N.K.G.B. – *Narodnyi Komissariat Gosudarstvennoi Bezopasnosti* – Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului – a fost creat în 1941 prin desprinderea sa din enormul Comisariat al Poporului pentru Afaceri Interne.

Afacerilor Interne și ai serviciilor speciale bulgare au fost trimiși la București, Budapesta, Praga, Berlinul de Est și Varșovia. După 1969 serviciile de securitate bulgare și-au trimis reprezentanți oficiali și în Cuba, Vietnam, Mozambic și Nicaragua.

Un nou acord referitor la statutul consilierilor K.G.B., cu o subliniere a funcției lor „consultative” a fost semnat în 1960 și a fost completat în 1962 printr-un protocol. În aceeași perioadă, serviciile bulgare și-au trimis „grupuri operative” în Moscova, Kiev, în Republica Autonomă Sovietică Komi, precum și în Republica Sovietică Uzbekă. Rolul acestora era de a supraveghea miile de cetățeni bulgari care își petreceau concediile pe teritoriul U.R.S.S.

În ciuda acestei aparente bune conlucrări, conducerea de partid din Bulgaria a manifestat o preocupare constantă de a-și asigura controlul asupra forțelor de securitate și de a limita puterea consilierilor sovietici. După ce în perioada terorii de masă de la sfârșitul anilor '40 consilierii sovietici au inițiat verificări secrete asupra unor membri ai Biroului Politic, folosindu-se de propriile rețele de informatori, venirea la putere a lui Todor Jivkov în 1956 a însemnat și o cotitură în relația cu „specialiștii sovietici”. Jivkov, conștient de existența unei rețele paralele de informatori, a fost permanent preocupat de a-și asigura loialitatea structurilor militare și de securitate ale regimului. Fără a diminua conlucrarea cu K.G.B.-ul și cu celelalte servicii de securitate din țările socialiste, Jivkov și-a consolidat regimul personal de conducere timp de 35 de ani⁸¹.

București

⁸¹ Jordan Baev, Kostadin Grozev, *Bulgaria*, în Krzysztof Persak and Łukasz Kamiński (eds.), *op. cit.*, pp. 47-51.